

NORBERT BACHLEITNER: Fiktive Nachrichten. Die Anfänge des europäischen Feuilletonromans. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2012. 134 s. ISBN 978-3-8260-4878-4.

Najnovšia monografia viedenského romanistu a komparatistu Norberta Bachleitnera je venovaná sociologickému pozadiu vzniku a fungovania nového typu románovej literatúry, ktorú zhruba od tridsiatych rokov 19. storočia umožnila moderná denná tlač vo Francúzsku, Nemecku, Rakúsku, Anglicku, resp. v Taliansku, v Španielsku, neskôr v Rusku a inde v Európe. Na rozdiel od románov na pokračovanie, ktoré od 17. storočia publikovali mesačníky, týždenníky a žurnály inej než dennej periodicity, sú tzv. fejtónové romány od konca prvej tretiny 19. storočia silne determinované novým médiom sprostredkujúcim denné spravodajstvo; prvá (teoretická) časť Bachleitnerovej práce sa zameriava na definíciu fejtónového románu (román v dennej tlači s minimálne dvadsiatimi pokračovaniami – od takéhoto rozsahu mohli totiž vychádzať v denníkoch uverejňované diela následne aj knižne) a na špecifickú interakciu medzi fejtónovým románom a denným spravodajstvom. Okrem toho, že práve pri zameraní sa na výskum literárneho žánru vo svojom mediálnom prostredí je v danom prípade možné rekonštruovať novinársky zdroj románového písania (orientačným bodom je tu štýl), v začiatkoch fejtónového románu sa dá poukázať aj na fluidnú hranicu medzi fikcionalitou a fakticitou (autor ukázal, že v časoch Júlovej monarchie, ale aj za Druhého cisárstva mali novinové správy neraz väčší fikcionálny charakter než romány, uverejňované pod „fejtónovou čiarou“ na prvej stra-

ne veľkých novín). Rýchlosť doby, resp. novinových rotačiek diktovala charakter novej románovej tvorby (triviálnosť, tajomnosť, prehnaná zauzlenosť zápletiiek, neprehľadné množstvo postáv, románová technika juxtapozície atď.), a tá sa zameriavala na masový konzum kvôli zvyšovaniu denných nákladov. Nie je však pritom celkom pravda, že by fejtónový román znamenal vždy len úpadok literárnej kvality (takto hodnotia fejtónovú literatúru jej kritici), pretože pri začiatkoch nového žánru stál tak H. de Balzac (1836), v Nemecku a Rakúsku viacerí predstavitelia Mladého Nemecka, v Anglicku bol jej popredným predstaviteľom Ch. Dickens; novou kvalitou je tu skôr bezprostredná interakcia so sociálnou, resp. s politickou skutočnosťou; táto interakcia umožnila v 19. storočí etablovať sa novým literárno-umeleckým smerom – realizmu a postupne aj naturalizmu (E. Zola začínal ako autor fejtónového románu). Napokon, ako uvádza N. Bachleitner, posledný román tohto druhu v Európe prestal vychádzať v októbri 2009 vo *Frankfurter Allgemeine Zeitung* – v mienkotvorných liberálno-konzervatívnych novinách, ktoré preferujú najvyššiu literárnu kvalitu priam elitného charakteru (pripomeňme, že v deväťdesiatych rokoch 20. storočia tu vychádzala na pokračovanie autobiografia elitného spisovateľa Ernsta Jüngerera).

K dejinám rozšírenia žánru do celej Európy patrí skutočnosť, že pôvodným centrom fejtónového románu je Paríž a hlavným spúš-

ťačom záujmu román Eugena Suea Tajomstvá Paríža (1842/3), ktorý vyvolal vlnu ponášok a inšpirácií v rôznych svetových denníkoch. Bachleitner zdôrazňuje od 70. rokov 19. storočia úlohu politickej tlače pri tematickej diverzifikácii a ideologickej orientácii románov na pokračovanie (v Nemecku ide o rozčlenenie na liberálne, konzervatívne a sociálnodemokratické krídlo, pričom každé malo svoje lokálne a regionálne denníky) a napokon pri zmene čítacích návykov aj úlohu tzv. inzertnej dennej tlače (denníky, ktoré sa začínajú financovať inzerátmi, teda už nie literárnymi „fahákmi“).

Veľmi príťažlivo napísaná a faktami doslova „nabitá“ monografia predstavuje ten typ literárnohistorickej práce, ktorá sa zakladá na podrobnom a citlivom rekonštruovaní horizontu každodennej literárnej a čitateľskej kultúry 19. storočia. Tento druh práce je striktno empirický a prenáša do humanitných vied metódy sociálnych vied. Nimi je

napokon ovplyvnené aj pozadie kvalitatívnej analýzy štýlu, motiviky, naračných stratégií atď., ktorú N. Bachleitner previedol na príklade niekoľkých vybraných fejtónových románov z viacerých období a kultúr. Zároveň ide o prácu, ktorá sa usiluje načrtnúť horizont každodennej literárnej a čitateľskej kultúry v širších európskych súvislostiach. Možno jej vyčítať, že autor do tohto horizontu neintegroval niektoré európske kultúrne periférie? Nazdávam sa, že nie, pretože na týchto perifériách ešte podľa všetkého nik neuskutočnil základný výskum spomínaného žánru. Kapitoly venované nemeckému, rakúskemu, anglickému a francúzskemu fejtónovému románu sú založené na Bachleitnerovom dlhodobom archívnom výskume, zatiaľ čo kapitola o talianskom, španielskom a ruskom románe vychádza zo spracovania už jestvujúcej bohatej výskumnej literatúry.

Adam Bžoch

JITKA KOMENDOVIÁ: Světec a šaman. Kulturní kontexty ruské středověké legendy. Praha: Argo 2011. 207 s. ISBN 978-805570199-8

Vedecká monografia českej bádatelky Jitky Komendovej sa začleňuje do radu v českom a slovenskom priestore pomerne skromne zastúpených publikácií venovaných kulturologickým či antropologickým aspektom výskumu stredovekej literatúry. Namiesto tradičného filologického prístupu, namiesto nastolovania textologických, lingvistických, či literárnovedných problémov nadväzuje na metodologické podnety, ktoré sa odvíjajú od francúzskej školy análov Le Goffa a prác jeho súputníkov, ktoré namiesto prezentovania histórie ako evolúcie spoločenských formácií, namiesto „dejín kráľov“ smerovali k rekonštrukcii obrazu života stredovekého človeka v jeho každodennosti. Takýto pohľad na jeden z mimoriadne zaujímavých textov ruskej stredovekej literatúry – legendu o misi-onárovi Stefanovi Permskom, ktorú napísal

na prelome 14. a 15. storočia krátko po Stefanovej smrti (1396) jeho súčasník Jepifanij zvaný Múdry, prezentuje autorka hneď v úvode svojej práce.

Život Stefana Permského je pre ňu predovšetkým textom „umožňujúcim rozpoznať kontury vidění světa konkrétního člověka v konkrétním okamžiku, vidění světa stejně jedinečného, jakož byl jedinečný i počín světce, jemuž je legenda věnována“ (s. 10). Produktivnosť analogicky orientovaného výskumu schopného zaujať širšiu odbornú verejnosť preukázala už v predchádzajúcej monografii *Středověká Rus a vnější svět* (2005) zameranú na obraz cudzích kultúr v písomníctve Rusi 11.–14. storočia.

Hneď na začiatku treba podčiarknuť vhodnú voľbu skúmaného materiálu, poskytujúceho dostatok podnetov na mapovanie

širšieho dobového kultúrneho kontextu a zároveň umožňujúceho presvedčivo rozkrývať tie roviny textu, cez ktoré autorka smeruje k špecifike videnia sveta a skutkov výraznej osobnosti ruských kultúrnych dejín, ktorá sa zaslúžila o šírenie kresťanstva v ďalekom Permskom kraji (západné predhorie Uralu). Výnimočnosť jeho skutku podčiarkuje skutočnosť, že pre misionárske potreby si nielen osvojil ugrofínsky jazyk miestneho obyvateľstva, ale vytvoril pre nich aj písmo, nadväzujúce okrem tradičných systémov na miestne grafické kultovné symboly, a preložil do ugrofínskeho jazyka základné texty nevyhnutné pre pastoračnú činnosť a bohoslužobné obrady. Zaujímavé je aj obdobie konca 14. a začiatku 15. storočia, s ktorým je spätý vznik hagiografického textu o Stefanovi Permskom, obdobie „otvorených možností“ počiatkov formovania Moskovského štátu, rozkvetu písomnosti, stimulovanej novou vlnou intenzívneho vstrebávania gréckej písomnosti prostredníctvom južnoslovanských prekladov, obdobie počiatkov budovania Moskvy ako stoličného mesta, rozvoja ikonografie spojeného s menami Feofana Greka, Andreja Rubľova, Sašu Čorného a ďalších. Precíznu deskripciu dobového kontextu prináša vstupná kapitola *Epocha syntetizujúca relevantné aspekty historického, kultúrneho i religiózneho vývinu stredovekej Rusi s využitím prác ruských bádateľov (vrátane prác porevolučnej emigrácie), domácich (českých, ale aj slovenských) i západných slavistov*. Erudícia odborníčky na ruský stredovek sa prejavuje okrem iného v kritickom pohľade na zaužívané koncepcie v interpretácii kultúry stredovekej Rusi bez ohľadu na autoritatívnosť ich pôvodcu. Ako príklad možno uviesť odmietanie snahy i u nás dobre známeho medievalistu D. S. Lichačova synchronizovať vývin stredovekej Rusi s vývinom západnej Európy nie celkom organickým postulovaním prvkov protorenesancie v ruskej kultúre prelomu 14. a 15. storočia. Autorka odmieta koncepciu časovo a teritoriálne bezbrehého chápania pojmu renesancie, v dôsledku ktorého sa stáva významovo vyprázdneným ozna-

čením akéhokoľvek kultúrneho rozkvetu, zároveň však poukazuje na „stále živoucí, byť nahlas nevyslovovanou“ tendenciu vnímať západoeurópske dejiny ako akýsi všeobecný kultúrny model. Ak sa ho však zriekneme, zbavíme sa „jednak nutnosti promeňovať pojem renesance ve všeobáhlou, a tedy nic neříkající nálepku, jednak bude konstatování o nepřítomnosti renesance na Rusi oproštěno od všech zavádějících emocí, spojených jak s představou o jakési „nedostatečnosti“ ruské kultury, tak s přemrštěnou apologií ruských specifík“ (s. 30–31).

J. Komendová tak akcentuje základný postulát súčasnej antropológie o rovnocennosti kultúr, i keď ďalší text monografie tak trochu ilustruje, že pri komparatívne koncipovaných prácach nie je jednoduché sa hierarchizácii kultúr a postulovaniu „normatívnosti“ západného modelu kultúry vyhnúť. Najvýraznejšie sa to prejavuje v kapitole *Svätec*, v kt. charakteristiku aktivít Stefana v Permskom kraji predchádza pomerne rozsiahly exkurz do dejín a praxe misionárstva v stredovekej západnej Európe, ktorý autorku nevyhnutne vedie k záveru o marginálnosti týchto aktivít v živote východnej cirkvi. Hutná syntéza bohatých prameňov západnej, najmä nemeckej slavistiky, tak je síce cenným a veľmi zaujímavým materiálom, ale vo vzťahu k Stefanovi Permskému i k realite východného života cirkvi poskytuje minimum podnetov.

Kľúčová téma práce je rozdelená do troch kapitol *Hagiograf* (32–44), *Svätec* (45–88) a *Šaman* (89–120). Komendová v nej vychádza z klasickej, dodnes vysoko cenenej práce V. O. Kľučevského *Žitija sviatych kak istoričeskij istočnik* (1871), v ktorej predrevolučný historik dospel k skeptickému názoru na možnosť využiť texty tohto žánru ako historický prameň vzhľadom na normatívny charakter žánru, dominantnosť princípu, ktorý J. Lotman neskôr nazval „estetikou totožnosti“ a s tým spojenú vysokú mieru topoi. Skepticizmus Kľučevského nadhlo poznamenal výskum hagiografie a viedol k pokusom diferencovať v nich tradičnú vrstvu a „reálne

fakty“ a takto podopriť myšlienku ich historickej autenticity. Odtiaľ viedla priama cesta k skúmaniu nielen topoi samotných, ale aj ich genézy a najmä funkcie v konkrétnom texte podmienenom recepčným horizontom jednak autora textu, jednak adresáta. Na tieto úvahy nadväzuje aj J. Komedová a obohacuje ich porovnávaním Jepifanijovho diela nielen s textami teritoriálne a časovo príbuznými (legendickými aj letopisnými), ale aj s textami latinskej proveniencie, kt. vznikli v celkom odlišnom kultúrnom prostredí a o priamych genetických kontaktoch v nich sotva možno uvažovať.

Snaha autorky vniesť do prevažne tradične filologicky orientovaného výskumu podnety teoretických koncepcií smerujúcich skôr k materiálu novodobej literatúry sa prejavuje napríklad vo využití princípu diferenciácie biografického autora a autorského subjektu v súčasnej literárnej vede. V kapitole *Hagiograf* hlavným zámerom Komendovej nie je ani natolko rekonštruovať cez identifikáciu funkčne využívanej žánrovej topiky a individuálnych výrazových prostriedkov reálne biografické fakty autora legendy Jepifanija Múdreho (i keď ani tejto možnosti sa prirodzene nevyhýba), ale najmä cez prostredníctvom spomenutých faktorov a na pozadí širšieho kultúrneho i literárneho kontextu rekonštruovať podobu autorského subjektu tak ako sa javí v texte. Podrobná analýza textu je teda nesená práve týmto zorným uhlom – rekonštrukcie „postavy“ hagiografa ako autorského subjektu, pričom v popredí pozornosti stoja otázky poetiky daného žánru.

Najväčší priestor autorka venuje v práci protagonistovi legendy Stefanovi Permskému (kapitola *Svätec*). Postava na svoju dobu výnimočne vzdelaného a viere oddaného kňaza, neskôr biskupa Permskej zeme, prirodzene otvára dvere do rôznych stránok stredovekej kultúry (už zmienené formy misionárskych aktivít, systém vzdelávania, vzťah „kultúrnych“ a „barbarských“ jazykov a národov atď.) a zároveň otvára priestor pre porovnávanie s latinskými, tematicky a žánrovo analogickými dielami, najmä legendickými tex-

tami o sv. Vojtechovi, ale aj pre odkazy k apoštolskej tradícii a samozrejme k aktivitám solúnskych bratov, predovšetkým sv. Konštantína (Cyrila), ktorého život bol pre Stefana nepochybne hlavným inšpiratívnym impulzom vytvoriť pre obyvateľov Permskej zeme preklady bohoslužobných kníh v jazyku domáceho obyvateľstva.

Kontext tretej z ústredných kapitol s kľúčovou postavou hlavného protivníka Stepana – miestneho šamana Pama tvorí analýza spôsobov zobrazovania „barbarských“ pohanov a ich náboženských predstáv v legendickej literatúre, opisov foriem „božieho súdu“ i typológia sporov o vieru v žánrovo rôznorodých textoch s využitím teoretických koncepcií Bachtina. Práve na pozadí tohto širšieho kontextu výrazne vystupuje jedinečnosť dynamického, psychologizovaného portréту predstaviteľa permskej pohanskej komunity v *Živote Stefana Permského*, pričom scény jeho stretov a konfliktov so Stefanom patria medzi najživšie a čitateľsky najpriťažlivejšie časti hagiografie.

Osobitou prácou je, že cez analýzu rozsahom nevelkého textu autorka vŕhne do svojho uvažovania široký okruh problémov stredovekého písomníctva, fenoménov kultúry a historických reálií svetského i cirkevného života rozdielne sa rozvíjajúcich priestorov Pax latina i Pax orthodoxa. Výsledkom takejto koncepcie, využívajúcej rozsiahly materiál textových zdrojov i sekundárnych prameňov domácich, ruských, anglojazyčných i nemeckých bádateľov je, že do výskumu disciplíny, uzavretej v prácach bádateľov staršej generácie prevažne v pomerne úzkom okruhu špecialistov, vnáša nové metodologické podnety a cez interdisciplinárny prístup ju otvára širšiemu okruhu odbornej verejnosti. Na záver nemožno nespomenúť autorkinu pozoruhodnú prekladateľskú aktivitu posledných rokov, ktorá zahrňuje nielen doposiaľ nepreložené do češtiny originálne texty staroruskej literatúry (Haličsko-Volyňský letopis, 2010), ale aj dve podnetné práce významných ruských špecialistov na stredovek, kt. si taktiež zaslúžia, aby sa dosta-

li do povedomia aj slovenskej odbornej verejnosti: prvá z nich mapuje najnovšie výsledky rozsiahleho výskumu v Novgorodskej oblasti, odkrývajúceho svedectvá o dávnej minulosti zaznamenané na tzv. „beriose“ (V. L. Janin: *Středověký Novgorod v nápisech na březové kůře*, 2007) a druhá z pera predstaviteľa

ruskej emigrácie G. Fedotova prináša komplexný obraz premien duchovného života stredovekej Rusi s využitím bohatého materiálu staroruských hagiografií (*Svatí staré Rusi*, 2008).

Olga Kovačičová

ŠTEFAN POVCHANIČ: Dynamika literárnych systémov. Vývinové tendencie francúzskej literatúry v 19. storočí. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2011. 198 s. ISBN 978-80-225-3210-5

Myšlienka vytvorenia každého diela má svoju fázu. Prvá fáza je vždy totožná s hľadaním cesty k nemu. O tom, že je rozhodná, nemusíme hovoriť. Povieme len toľko, že na jej konci čaká definícia – neúprsná definícia diela a jeho tvorcu.

Štefan Povchanič si je toho zodpovedne vedomý a až bytostne hľadá správnu a schodnú cestu, zvažuje možnosti, selektuje, eliminuje a podarí sa mu nájsť dobrú autorskú cestu, jedínú, ktorá vedie do sveta dynamiky literárnych systémov, jedínú, na ktorej našla jeho vedecká monografia svoje bytie.

O akú cestu ide? „... v tejto práci sa chceme prikloniť k postupom historickej poetiky ... abstrahovať od jednotlivého. Nemáme ambíciu zaznamenať osudy jednotlivých vojakov, ale pohyb väčších celkov vytvárajúcich zreteľné posuny na mape literárnej histórie“ (s.7). V nadväznosti na citované publikáciu vystihujú dve slová: pohyb, posuny.

Východiskom výskumu je autorovi mapa, konkrétne mapa literárnej histórie. Monografia však presahuje hranice nefarebného pojmu mapa a stáva sa živou, farebnou krajinou vďaka netradičnému spracovaniu, ktoré spočíva v tesnejšom primknutí sa k literárnej podstate, v zliterárnení histórie, v premenení statickej historickej na dynamickú literatúru, lebo sa jej otvorila viac, než býva v rovnakom žánri zvykom, zredukovaním faktografického v prospech artografického a axiologického, odbúraním deskriptívneho

v prospech relačného a korelačného a napokon zjemnením strohého historického poetickým.

V *Dynamike literárnych systémov* Š. Povchanič nazerá na literatúru ako na pulzujúci systém, ktorého pulz definuje dynamika množiny systémov, z ktorých každý určuje stav literatúry ako takej, jej tenzie (hypertenzie i hypotenzie) a jej normály. Ak hovoríme o normáloch, nemáme na mysli nič statické. Publikácia uniká všetkému statickému. Dokonca aj až notorickéj povinnosti staticky koncipovať obsah. Autor obsahom navodzuje mobilitu kompozície s jednotnou projekciou v každej z dvadsiatich častí uvedených teoretickým vstupom *Literárny systém a jeho pohyb* a označených názvom a podnázvom (I. Model „dňa a noci“ - Sentimentalizmus 18. storočia vs racionalizmus, II. Regresívna reakcia alebo dočasný návrat starého systému I - Literatúra francúzskej revolúcie, „revolučný“ klasicizmus, III. Poklesnutá podoba literatúry obdobia Revolúcie 1789 - Frenetická literatúra, IV. Model „dňa a noci“ s pridanou hodnotou - Preromantizmus, „mal du siècle“, Chateaubriand, V. Na polceste k romantizmu - Madame de Staël a teória relatívneho vkusu, VI. Regresívna reakcia alebo dočasný návrat starého systému II - „Empírový“ klasicizmus, VII. Vertikálna dynamika (paralelizmus dvoch systémov) - Koexistencia klasicizmu a sentimentalisticko-preromantického prúdu, VIII. Romantizmus alebo naplnenie modelu „dňa

a noci“ – „Romantická bitka“o novú podobu divadla, IX. Model „rastliny“ – „Životný“ ob-
 lúk romantického hnutia, X. Model „rastliny“
 a jeho vychýlenia – Intímna romantická poé-
 zia, pitoreskná škola, XI. „Dedičstvo neprechá-
 dza z otca na syna, ale zo strýka na synovca“
 – *L'art utile vs l'art pour l'art*, XII. Interakcia
 dvoch paralelných systémov – Interakcia ro-
 mantizmu a realizmu, Balzac, Stendhal, XIII.
 Parnas alebo promócia „strýkovho dedičstva“
 – Epocha pozitivizmu a scientizmu, „chladná
 krása“ Parnasu, XIV. Súbeh literárnych systé-
 mov – Baudelaire – „klenbový kameň“ poézie
 19. storočia, XV. Objektívacia románovej
 poetiky – Románové dielo Gustava Flauberta,
 XVI. „Vyplňanie“ literárneho systému – Cesty
 k naturalizmu, Goncourtovci, Zolova natura-
 listická doktrína, XVII. Osud literárneho systé-
 mu je často v rukách žiakov – Médanska sku-
 pina, Huysmans, Maupassant, XVIII. Domi-
 nancia jedného systému vyvoláva mnohorakosť
 opozít – Próza mimo naturalistického prúdu,
 XIX. Nesystémové radenie literárnych javov
 – „Prekliatí“ básnici, Lautréamont, Rimbaud,
 Villiers de l'Isle-Adam, XX. Procesuálnosť lite-
 rárných systémov – Dekadencia, Verlaine, sym-
 bolizmus, Mallarmé). V sémantickom regis-
 tri názvov kapitol dominuje pohyb, návraty,
 cesty, reakcie, polcesty, interakcie, striedanie
 dňa a noci, revolúcie... Jednoducho veľkolepý,
 turbulentný život ako na bojisku nie v zátíší.
 Na margo toho Š. Povchanič píše: „... priblí-
 žiť literárny vývin určitej epochy si vyžaduje
 „mať hlavu nad hladinou“... a pozrieť sa už
 z onej pomyselnej „napoleonovskej vyvýše-
 niny“ na pohyb jednotlivých bojových „bata-
 liónov“, na ich zrážky a pády i víťazný postup
 vpred“ (s. 7). To je obrazná výzva adresovaná
 čitateľom na sledovanie vývinových tenden-
 cií vo francúzskej literatúre 19. storočia. Ak
 ju prijme, objavíme problematiku dyna-
 miky literárnych systémov. Pojem dynamika
 spája autor s pojmom substitúcia literárnych
 systémov a rozumie ňou rôzne spôsoby na-
 hrádzania jedného systému iným, pričom ex-
 plicitným východiskovým bodom mu je lite-
 rárny kontext metodologicky korešpondujúci
 s historickými literárno-vednými postupmi,

ktorý je neoddeliteľný a dômyselne prepo-
 jený s v teórii implicitným východiskom, to
 znamená s literárnou tvorbou francúzskych
 spisovateľov vymedzeného obdobia. V synte-
 tickom poňatí hovorí o dvoch základných ty-
 poch dynamiky literárnych systémov a teda
 aj substitúcie: vnútornej (model „rastliny“) a
 vonkajšej – lineárnej (model „dňa a noci“) a
 vertikálnej (paralelizmus viacerých systé-
 mov). Tu sa terminologicky opiera o slovník
 T. Todorova.

Na literárnej ploche ohraničenej 19. sto-
 ročím, v rámci načrtnutej klasifikácie, vedec-
 ky rozohráva vlastnú typológiu substitúcií
 (intersystémových a intrasystémových) od
 celkovej (opozitnej) cez rôzne vychýlenia
 k čiastočnej.

Proces substitúcie skúma vždy na histo-
 rickej hrane, kde sa lámu aj literárne kódy –
 tie krehké skôr – a v ich prasklinách vznikajú
 nové literárne smery, hnutia, prúdy, školy.
 Jedným slovom, či lepšie povedané jedným
 sufixom, „izmy“, ktoré sú istý čas módou
 a ako všetko, čo zastrešuje móda, podlieha-
 jú nestálosti hierarchie spoločenských i ľud-
 ských hodnôt, lebo sú ich literárnym ekviva-
 lentom.

Po výrazovej stránke monografiu cha-
 rakterizuje nielen verbálne vyjadrovanie, ale
 rôznorodosť typografickej dispozície (sché-
 my, vzorce, grafy, tabuľky...), ktorá uvážene
 dotvára logiku literárnych systémov a úspeš-
 ne materializuje ideu ich dynamiky.

Na konci cesty, ak sa obzrieme, vidíme
 míľniky prejdenej histórie ako statickú mapu
 a s ňou ekvivalentné priestory objavenej li-
 teratúry ako živú, dynamickú krajinu. Tento
 fakt zaväži najviac.

Text recenzie ukončíme parafrázou prvej
 vety Epilógu monografie *Dynamika literár-
 ných systémov*: Pri písaní sme si uvedomili,
 aké bohatstvo literárnych systémov ponúka
 francúzska literatúra 19. storočia. A dodá-
 vame, mimo parafrázy, že ich bohatstvo je
 rovnaké v podstate pojmu literatúra a odliš-
 né v miere jej naplnenia, v miere naplnenia
 literárnosti a poetickosti v nej.

Viera Marková

ANIKÓ POLGÁR: Ovidius redivivus. Kapitoly z dejín maďarského umeleckého prekladu. Bratislava: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre – Kalligram, 2010. 240 s. ISBN 978-80-8101-380-5

Hoci teoretické otázky a literárnohistorické súvislosti umeleckého prekladu sa dostávajú čoraz väčšmi do centra výskumného záujmu, príležitosť hlbšie nahliadnuť do týchto procesov v rámci niektorej (najmä „malej“) národnej literatúry sa nešpecialistovi na danú literatúru naskytne zriedka. Monografická práca Anikó Polgárovej ponúka rozborom vyzdvihnutých javov maďarského umeleckého prekladu latinskej literatúry práve takúto možnosť.

Preklady diel antických autorov z latinčiny zohrávajú v dejinách maďarského umeleckého prekladu (podobne dejinám slovenského) kľúčovú rolu, ako zdôrazňuje autorka, a preto poskytujú pre výskum bohatý materiál, ktorý vykazuje rôznorodosť chápaní v rámci jednotlivých literárnohistorických období, teoretických prístupov a prekladateľských poetík. Autorka mapuje v duchu tzv. *manipulation studies* preklady Ovidia počnúc od renesančnej veršovanej poviedky o Paridovi a gréckej Ilone z pera Anonyma z Levíc (Lévai Névtelen) z roku 1570 ako jedného zo zakladajúcich diel maďarského umeleckého prekladu vôbec až po klasicistické preklady heroíd Gáboru Dayku z roku 1880. Medzičlánky prehľadu tvoria analýzy barokových prekladov Istvána Gyöngyösiho z *Heroides a Methamorphoses* (v diele *Csalárd Cupido* 1695, prvé vydanie 1734), prekladových vsuviek Sámuela Paksiho Szatmáriho (v neskorobarokovej školskej dráme *Elvándolt ártatlanság*, 1773), dodnes nevydaných prekladov Jánosa Feketeho Galánthaiho na prelome rokoka a osvietenstva z *Amores* (posledná tretina 18. stor.) sprístupnených v prílohe monografie A. Polgárovej, ako aj osvietenského prekladu jednej heroídy Pála Ányosa (cca 1775).

Dôkladné rozborov neodhalujú iba špecifiká konkrétnych realizácií cieľových textov uplatňujúcich ideály vlastnej doby a často sa

rozchádzajúcich s intenciami originálu – dokonca v užšom (dnešnom) poňatí s originálom ako takým – ale načrtávajú historický oblúk posunov v chápaní základných otázok umeleckého prekladu: autorstva, prenosu žánrových a prozodických charakteristík, integrácie, domestikácie, miery presnosti a i. Analýzy napríklad dokladajú, že renesanční a barokoví autori zasadzovali východiskový text do domácich modelov, zapracúvali podnety z antickej literatúry do vlastnej tvorby, ale kým v prípade renesančných básnikov „vlastné (neraz anonymné) autorské ja sa podriaďovalo autorovi pretextu“ (103), pre barok je charakteristické rázne autorské sebavedomie, neraz zamlčujúce tvorcu východiskového diela. V osvietenstve sa dostalo do popredia prekladateľské vedomie, formuloval sa aj ideál formálnej a obsahovej adekvátnosti, ako aj presnosti“ (157), ktorý inšpiroval napríklad J. Feketeho Galánthaiho k vypracovaniu alternatívy antickej časomernej prozódie v maďarskej poézii na základe francúzskeho básnictva (pre nepublikovanie diela nemohol ovplyvniť ďalší prozodický vývin) alebo napríklad P. Ányosa ku korekčnému znovupreloženiu heroídy, upravujúceho barokový preklad I. Gyöngyösiho. V tomto období sa zrodil maďarský variant konceptu rekonštrukčnej metódy s dodnes citeľným vplyvom z pera básnika Jánosa Batsányiho (1788), podľa ktorého preklad má byť kópiou originálu, má preniesť charakteristiky východiskového textu a nemá sa prispôbovať prijímajúcemu prostrediu/kultúre. Anikó Polgárová oboznamuje aj s kritickou recepciou tohto konceptu, zároveň upozorňuje na zásady a argumenty pro a kontra, ktoré sa objavujú aj neskoršie, napríklad v 60. rokoch 20. storočia v polemike, ktorá vznikla okolo prekladov Horatia, ale na základe prekladov z antickej literatúry sa týkala všeobecných translatologických princípov.

V teoretickej (prvej) časti autorka monografie *Ovidius redivivus. Kapitoly z dejín maďarského umeleckého prekladu* uvažuje o otázkach zasadenia umeleckého prekladu do historickej perspektívy a zdôrazňuje potrebu ignorovať tzv. evolučné chápanie, presadzujúce v porovnávaní prekladov z rôznych období „dnešný prekladateľský ideál, ktorý pokladá za dokonalý“ (17). Popiera teóriu prekladateľa Gábora Devecseriho (1961), ktorá periodizuje lineárne od počiatočného po rozvinutejšie obdobie a konštatuje, že „v dejinách prekladu, ako aj v dejinách literatúry a umenia, sa menia isté štýlové smery, preto môžeme hovoriť o chápaní prekladu v stredoveku, renesancii, baroku, rokoku, osvietenstve, klasicizme, romantike a moderne. (...) Ak sa v dejinách prekladu nová paradigma snaží o výlučnosť, často v znamení evolučného myslenia hlása svoju nadradenosť. (...) To však nemôže pomýliť výskumníka.“ (20-21) V štúdiách analytickej (druhej) časti sa stáva táto zásada základom metodológie, Anikó Polgárová ju uplatňuje prostredníctvom textového rozboru, porovnávajúceho čítania východiskového a cieľového textu, kontextualizovaním prekladu v rámci prekladateľskej tvorby a súdobých estetických princípov.

Uvádza presvedčivé príklady, ktoré predstavujú na prvý pohľad prekonané prekladateľské riešenia v inom svetle: ako zdroj inšpirácie umeleckého prekladu neskorších období (napríklad riešenie S. Paksiho Szathmáriho v prípade parodického preladenia Ovidiovoho textu v rámci vsuvky neskorobarokovej školskej drámy, ktoré vyplýva z moralizujúcej interpretácie, má i moderné a postmoderné obmeny, hoci s odlišnou funkciou).

V štúdiách teoretickej časti sa autorka venuje niektorým všeobecným otázkam dejín maďarského prekladu: formám latinského umeleckého prekladu (rekonštrukcia, domestikácia, integrácia), paradigme prekladu uplatňovanej modernistickým časopisom *Nyugat*, polemike o prekladoch Horatia, problémom prekladu špecifik antickej literatúry (humoru). Tieto kapitoly predstavujú slovenskému čitateľovi aj prostredníctvom dialogického pripomínania rozsiahlej maďarskej a medzinárodnej odbornej literatúry pregnantne a zaujímavo uzlové body maďarského myslenia o preklade, ktoré určujú i dnešné aktuálne prístupy tak teoretického uvažovania, ako aj prekladateľskej praxe.

Judit Görözdi